Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Övningsvägledning

Metodhäfte – Övning med fältenheter

Övningsvägledning

Metodhäfte – Övning med fältenheter

Övningsvägledning
Metodhäfte – Övning med fältenheter

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Kontaktpersoner:
Gabriella Rentsch, Enheten för övning, 010-240 41 26, gabriella.rentsch@msb.se
Thomas Bengtsson, Enheten för övning, 010-240 22 12, thomas.bengtsson@msb.se
Tord Wahlbeck, Enheten för övning, 010-240 41 60, tord.wahlbeck@msb.se

Illustrationer: Martin Ek
Layout: Advant Produktionsbyrå AB
Tryckeri: DanagårdLiTHO

Publikationsnummer: MSB603 - reviderad december 2016
ISBN: 978-91-7383-717-0

Innehåll

1. Inledning ... 7

1.1 Syfte ... 7

2. Övning med fältenheter ... 11

2.1 Övningsformatet ... 11

2.2 Syfte med övningsformatet ... 12

2.3 Olika sätt att genomföra övning med fältenheter ... 12

2.4 Kombinera övningsformat ... 13

2.5 Övningsplatsen ... 15

3. Planeringsprocessen ... 17

3.1 Uppdraget ... 17

3.2 Planeringsorganisation ... 18

3.3 Planeringsmöten ... 19

4. Övningsdokumentation ... 23

4.1 Grundläggande dokument ... 24

4.2 Scenariodokument ... 24

4.3 Utvärderingsdokument ... 25

5. Syfte och mål ... 27

5.1 Syfte ... 27

5.2 Mål ... 28

6. Scenarioarbete ... 31

6.1 Scenariots delar ... 31

6.2 Moment ... 33

6.3 Inspel ... 33

6.4 Markörer ... 34

7. Genomförande av övning ... 39

7.1 Roller i genomförandet ... 39

7.2 Besökare, observatörer och medier ... 40

7.3 Övningars miljöpåverkan ... 42

7.4 Övningslogistik ... 42

7.5 Säkerhet och arbetsmiljö ... 43

8. Utvärdering av övning ... 45

8.1 Utvärderingsorganisation ... 45

8.2 Utvärderingsunderlag ... 46

8.3 Utvärderingsrapporten ... 48

Inledning

1. Inledning

Varför övar vi?

I Sverige finns det både offentliga och privata aktörer av olika slag, som på olika nivåer i samhället ingår i krisberedskapssystemet. Före, under och efter en allvarlig samhällsstörning som t.ex. omfattande elavbrott, naturolyckor, kärnkraftsolyckor, pandemier, it-angrepp eller terrorism, måste de på ett effektivt sätt kunna säkerställa att den egna verksamheten fungerar. De måste också kunna samverka och kommunicera med varandra. Ett viktigt verktyg för att uppnå detta är övningar – både interna och tillsammans med andra aktörer - för att man som aktör ska vara väl förberedd för sin uppgift. Ju mer komplext samhället är och ju mer beroendeförhållandena ökar, desto större blir behovet av att samverka, samordna och öva tillsammans. Denna samverkan är viktig såväl inom ett geografiskt område eller en samhällssektor som mellan olika geografiska områden och samhällssektorer.

En aktör bör öva sin krisorganisation systematiskt enligt en flerårig övningsplan. När det gäller tvärsektoriella övningar på nationell och på regional nivå bör den flerårig övningsplanen följa den nationella övningsplanen[1] där övningsinriktningen[2] är en central del, för att få så stora samordnings- och synergieffekter som möjligt inom hela krisberedskapssystemet.

Återkommande övningar kan exempelvis bidra till att:

- Utveckla krisberedskapsförmågan hos ansvariga aktörer.
- Förbättra förmågan att samverka med andra aktörer i krisberedskapssystemet.
- Öka förmågan att fatta snabba beslut och delge lägesinformation.
- Underhålla medvetenheten om den komplexitet som är karaktäristisk för krissituationer.
- Pröva och utveckla beredskapsplaner under verklighetsliknande former.
- Visa på områden där ytterligare utbildning eller träning av individer/befattningshavare behövs.
- Belysa svagheter och styrkor i resurser och teknik.
- Öka det allmänna medvetandet om styrkor, möjligheter, brister och vid behov utveckla deltagarnas skicklighet och tillit till sin egen kompetens.
- Ge dem som ingår i nätverk möjlighet att lära känna och förstå varandra bättre samt ge dem möjlighet att vidga nätverken.

1.1 Syfte

MSB:s övningsvägledning syftar till att ge stöd för beslut om planering, genomförande och utvärdering en krisberedskapsövning samt stöd i valet av metod. Vägledningen är övergripande och ska vara enkel att följa. Utöver grundboken hänvisas för fördjupning till respektive metodhäften, utförligare material på www.msb.se samt till MSB:s utbildningar i övningsplanering.

1. MSB Nationell Övningsplan Publikationsnummer MSB417.
2. https://www.msb.se/sv/Utbildning--ovning/Ovningsverksamheten/NAFS---Nationellt-forum/Ovningsinriktning

Syftet med vägledningen (grundbok och metodhäften) är att:

- Vara en inspirationskälla och ett stöd för dem som ska **besluta** om en krisberedskapsövning.
- Vara en inspirationskälla och ett stöd för dem som ska **planera** en krisberedskapsövning.
- Den ska vara normgivande avseende nomenklatur och metodik inom krishanteringsövningar.
- Den ska fungera som checklista och stöd för planerings- genomförande- och utvärderingsfaserna.

Syftet med detta metodhäfte är att utgöra ett stöd för dem som ska delta i planeringsarbetet inför en övning med fältenheter.

Läsanvisningar

Grundbok: Introduktion till och grunder i övningsplanering
Metodhäfte 1: Simuleringsövning med motspel
***Metodhäfte 2:* Övning med fältenheter**
Metodhäfte 3: Seminarieövning
Metodhäfte 4: Lokal övningsledare
Metodhäfte 5: Funktionsövningar
Metodhäfte 6: Utvärdering av övning

Grundboken berör framför allt de generella aspekterna och i metodhäftena tas de mer specifika företeelserna upp kopplade till respektive format eller ämne.

Grundboken bör läsas igenom före metodhäftena för att få en övergripande förståelse för övningsprocessen, likaväl som för syfte och val av övningsformat. Tanken är att efter det att man valt övningsformat ska metodhäftena användas som en vägledning och checklista för det fortsatta arbetet.

Materialet är inte tänkt att läsas från pärm till pärm utan fungera som ett uppslagsverk.

Ett område som är oberoende av vilket övningsformat som väljs är kapitlet Syfte och målformulering. Detta förklaras mer i detalj i grundboken. Oavsett vilket metodhäfte man använder, kommer målkapitlet i grundboken att vara centralt.

I detta metodhäfte går vi igenom planering, genomförande och utvärdering av övning med fältenheter.

Dokument och exempel finns samlade i kapitlet Övningsdokumentation och finns som länkar på www.msb.se.

Övning med fältenheter

2. Övning med fältenheter

Att tänka på:

För att tillgodogöra sig innehållet i detta metodhäfte, är det bra att ha tagit del av kapitel 3 och 4 i grundboken. De behandlar bland annat de steg man bör gå igenom innan man fattar beslut om övningsformat. Efter genomförd behovsanalys ges man ett tydligt uppdrag där resurser, övningens syfte m.m. ska ingå. Förplaneringen påbörjas i samband med att organisationen för övningsplaneringen bildas, aktörsgemensamma mål formuleras, aktörer bjuds in att delta i övningen etc.

Innan man kommit till valet av övningsformat bör nedanstående steg följas där syfte och mål med övningen måste vara definierade.

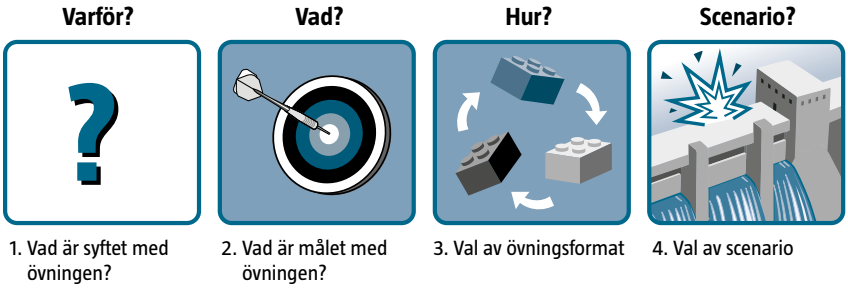

2.1 Övningsformatet

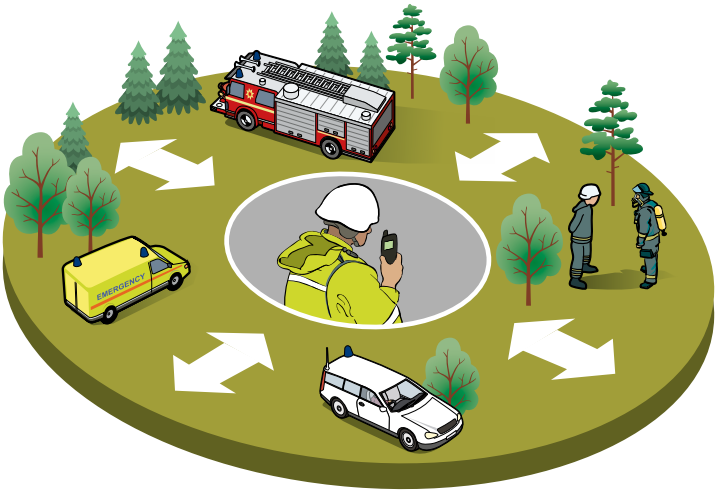

Övning med fältenheter kännetecknas främst av att en ledningsnivå, ofta kallad för operativ nivå, har underställda funktioner eller enheter som utför ett praktiskt arbete. Övningsformatet är vanligt hos räddningstjänsten, polisen, sjukvården och Försvarsmakten, men kan även förekomma vid andra verksamheter, t.ex. it-personal som praktiskt löser ett problem i ett it-system. Begreppet ”fältenheter” får ses som ett samlingsnamn för dem som utför det praktiska arbetet, vare sig de övar inomhus eller utomhus.

Om fältenheterna i stället gestaltas av ett motspel och enbart ledningsnivån övar, är övningsformatet simuleringsövning med motspel.

2.2 Syfte med övningsformatet

Syftet med en övning med fältenheter är främst att öva förmågor, både hos fältenheterna och ledningsnivån.

Övningar med fältenheter är, trots sin komplexitet, ett måste för alla som genomför operativa insatser i fält och syftar till:

- Att pröva insatsplaner i den miljö/terräng där de är tänkta att genomföras.
- Att pröva de förmågor och roller som personalen normalt förväntas arbeta i/under.
- Att pröva och träna samverkan och samordning mellan flera olika myndigheter och personalgrupper på en olycksplats.
- Att pröva och träna styrketillväxt och -reduktion samt ändrade ledningsförhållanden i fält.

2.3 Olika sätt att genomföra övning med fältenheter

Övningsformatet kan genomföras på olika sätt och några beskrivs nedan.

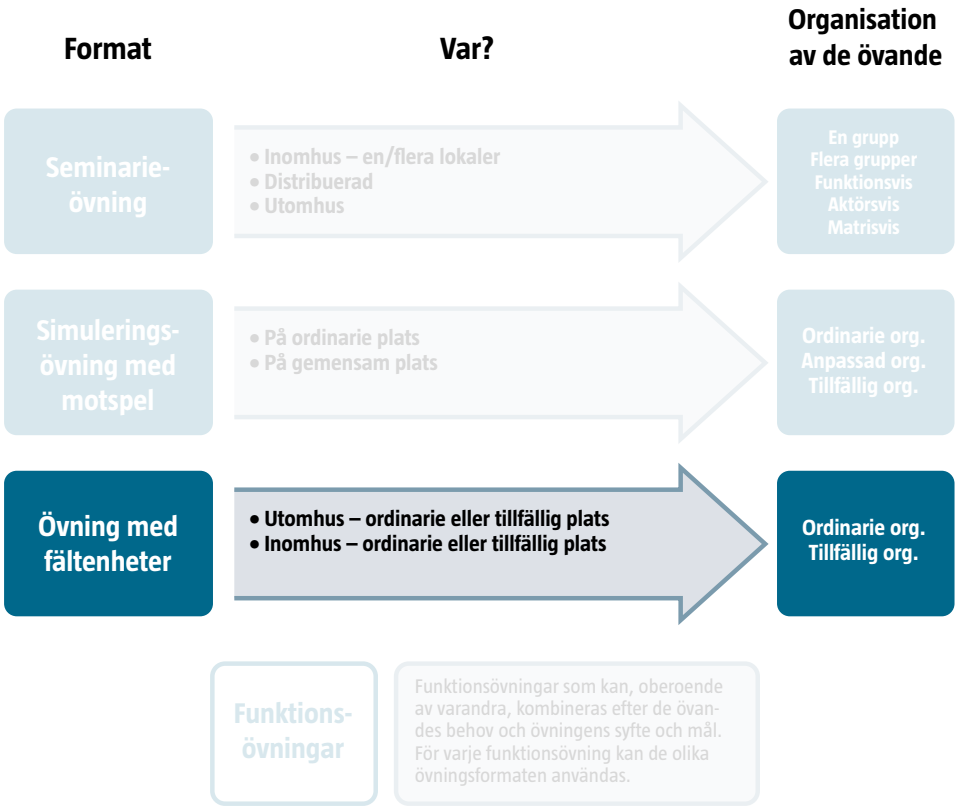

Bild 1. De olika övningsformaten och hur de kan genomföras.

Plats för fältövning kan vara antingen inomhus eller utomhus i ordinarie miljö, dvs. i den miljö där det är tänkt att krisen ska lösas i tid och rum. Detta kan inte alltid göras p.g.a. av kostnads- och miljöskäl, t.ex. att stänga Öresundsbron, och då behöver man öva på en tillfällig ersättningsplats.

I en övning med fältenheter övas antingen den ordinarie organisationen eller en tillfällig sådan.

En ledningsnivå övar

En enkel form av övning med fältenheter är att en aktörs operativa ledning leder fältenheter. Övningen genomförs på den plats där fältenheterna normalt arbetar, vilket kan vara på en olycksplats, i en serverhall eller hos en vårdtagare. I några fall måste en särskild övningsplats användas om det inte går att använda den ordinarie, till exempel räddningstjänstens övningsplats eller en särskild metodsal på ett sjukhus. Om den övande ledningsnivån normalt rapporterar till en högre ledningsnivå, måste ett begränsat motspel kunna fungera som mottagare. Eventuella inspel till de övande görs via markörer, alternativt att en övningsledare informerar om saker som händer eller uppstår.

Flera ledningsnivåer övar

När flera ledningsnivåer övar samtidigt kan övningen bli komplex och svår att styra, eftersom interaktionen mellan nivåerna inte går att kontrollera. En noggrann planering är ett måste för att nå övningens syften, som just kan vara att belysa eller pröva interaktionen mellan olika ledningsnivåer. När systemledningsnivån deltar i övningen, ökar behovet av motspel som kan gestalta de aktörer som inte deltar i övningen. Även behovet av inspel kan öka för att ge systemledningsnivån en realistisk övning.

Tidsförskjutning i övningen

Vanligtvis övar de olika ledningsnivåerna samtidigt. En variant kan vara att de olika ledningsnivåerna övar tidsförskjutet. Fältenheterna med tillhörande ledningsnivå övar en dag och deras systemledningsnivå gestaltas av ett motspel. Dagen efter kan systemledningsnivån öva och fältenheternas beslutsfattare gestaltas av ett motspel. Motspelet vid respektive tillfälle byggs upp av personer som övar vid det andra tillfället. Fördelen med tidsförskjuten övning är att komplexiteten och risken för övningstekniska problem minskar, samt att erfarenheter från första dagen kan tas med till den andra dagen.

2.4 Kombinera övningsformat

Även om huvudövningsformatet är en övning med fältenheter går det att kombinera olika övningsformat för att få en bättre effekt av övningen. Seminarieövning kan användas för att förbereda aktörerna, främst beslutsfattare, inför den kommande övningen.

Seminarieövning

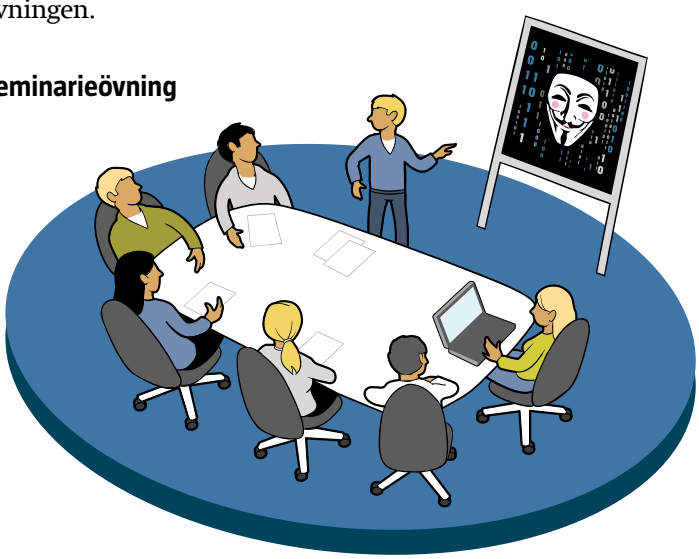

Ett vanligt upplägg är att övningsdeltagarna delas upp i grupper och representerar beslutsfattare från olika aktörer. Därefter presenteras ett scenario med tillhörande frågor, precis som vid en seminarieövning som bedrivs inomhus. Den största skillnaden är dock att övningsdeltagarna får längre tid på sig att lösa uppgifterna, så att de hinner gå eller åka runt i övningsterrängen. Redovisningarna sker ofta i anslutning till de platser som övningsdeltagarna väljer i sin redovisning.

En övning med fältenheter innehåller flera moment där beslutsfattare kan fatta mindre bra beslut, vilket kan medföra att övningens syfte inte nås, eller att övningen upplevs som dålig och meningslös. För att undvika dessa fällor kan en seminarieövning genomföras några veckor före övningen och med de personer som ska tjänstgöra som beslutsfattare under övningsdagen. Scenariot kan vara exakt likadant och genomföras på samma plats som på övningsdagen, men det går också att variera sig något. Följden blir naturligtvis att beslutsfattarna inte får samma övningstillfälle under övningsdagen, men de har genom seminarieövningen fått bättre förutsättningar att fatta bra beslut under övningsdagen, och kan därigenom bidra till en bra övning för samtliga deltagare.

Exempel på seminarieövning som förberedelse inför en övning med fältenheter:

Inför en övning med fältenheter genomfördes en seminarieövning på en flygplats med ett 30-tal deltagare från Swedavia, Försvarsmakten, räddningstjänsten, polismyndigheten och landstinget. Syftet med övningen var att förbereda beslutsfattare inför övningsdagen samt delge och diskutera övningstekniska parametrar.

Målet var att deltagarna hade en god kunskap om varandras arbetsuppgifter, ansvar och juridiska förutsättningar i samband med en flygolycka samt god kunskap om arbetet och flödet på skadeplats.

Simuleringsövning med motspel

Som tidigare nämnts kan övning med fältenheter kombineras med en simuleringsövning med motspel. Övningen blir då komplex och kräver noggrann planering och omfattande resurser.

Exempel på simuleringsövning med motspel som en del i övning med fältenheter:

På en flygplats genomfördes en övning med fältenheter där räddningstjänsten, polisen, sjukvården och Swedavia övade hantering av flyghaveri. Ett stort antal skademarkörer deltog också. Samtidigt övade även aktörernas systemledningsnivåer plus ytterligare aktörer utan operativa enheter, främst kommuner.

Motspelet var organiserat med en mindre modul som utgjorde ”övriga världen”, en modul med allmänhet och medier samt en modul med anhöriga som på olika sätt efterfrågade sina nära och kära.

2.5 Övningsplatsen

I första hand kan befintliga övningsfält och övningsplatser utnyttjas. Dessa finns främst hos Försvarsmakten, kommunens räddningstjänst och MSB. Aktörer kan också ha avtal med markägare om att få nyttja en övningsplats. Om övningen ska hållas på annan plats, måste markägarkontakter tas i ett tidigt skede för att säkerställa tillgången till en övningsplats som uppfyller övningens syften. En aktör som deltar i övningen kan också upplåta övningsplatser, till exempel inom en flygplats eller ett spårområde. Övningsansvarig bör upprätta ett avtal med markägaren som reglerar nyttjandet, ansvarsförhållandet samt ersättningsfrågor och arbetsmiljösamordning.

Under planeringsprocessen bör övningsplatsen besökas regelbundet för att få en tydlig bild av möjligheter och begränsningar. Dokumentationen kompletteras också med kartor, skisser och fotografier.

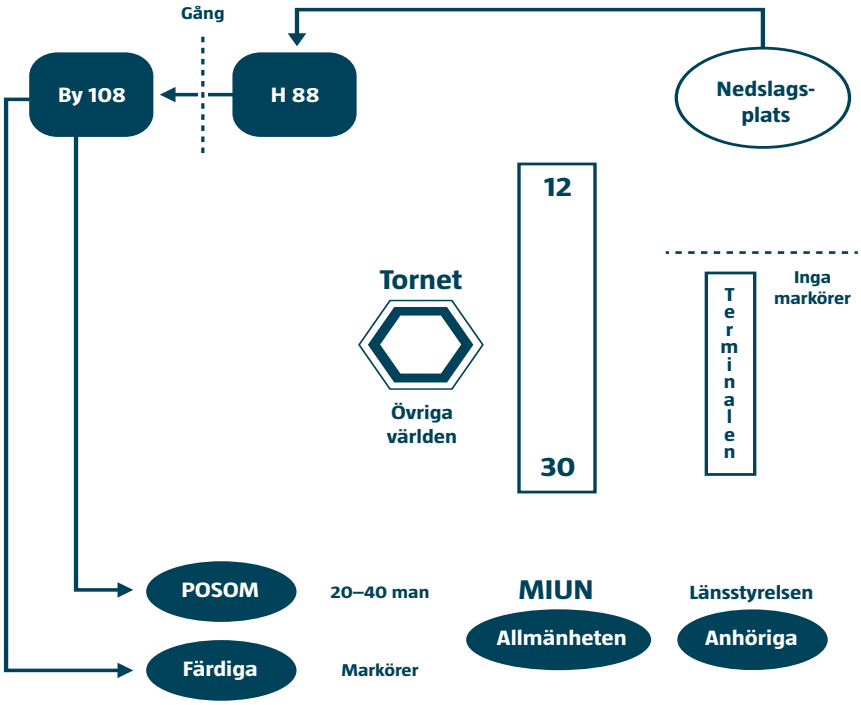

Bild 2. Exempel på skiss över övningsplatser, övningsledningsfunktioner samt flödet av markörer i en övning med fältenheter.

Planeringsprocessen

3. Planeringsprocessen

Att tänka på:

Den övergripande planeringsprocessen är egentligen en strukturerad metod för att olika delar i en övning måste tas fram i en viss ordning på grund av beroendeförhållanden. Processen beskrivs utförligare i grundboken.

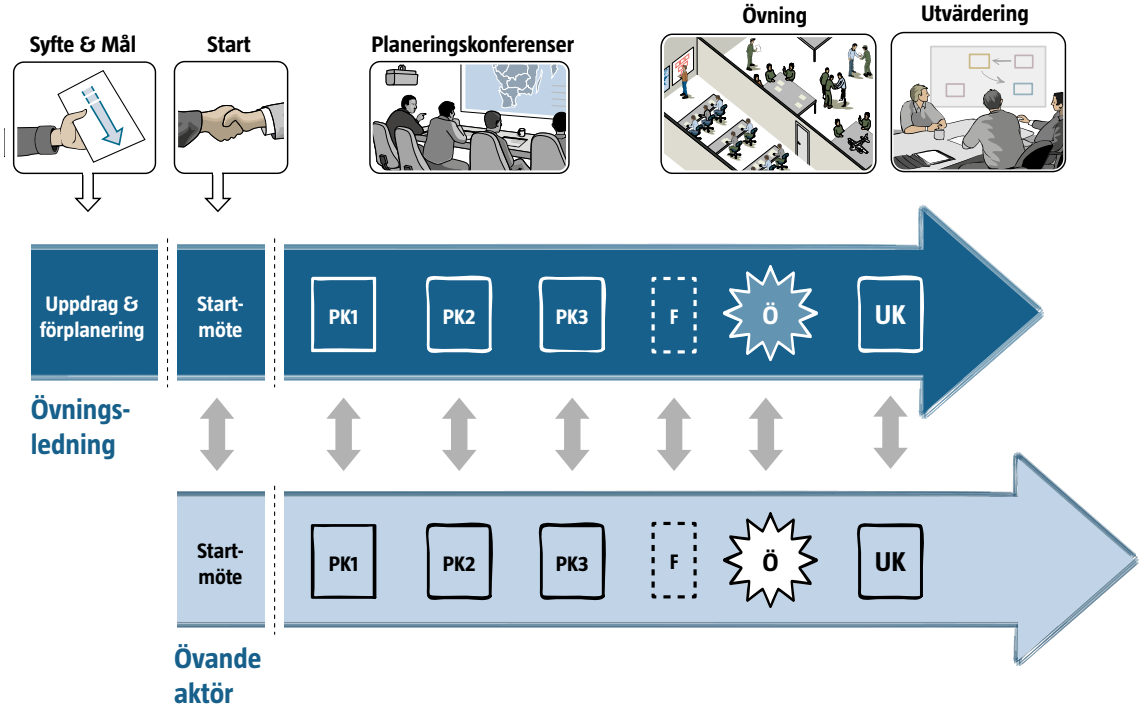

Bild 3. Den övergripande planeringsprocessen går parallellt hos övningsledningen och de övande aktörerna.

3.1 Uppdraget

I grundboken beskrivs processen fram t.o.m. startmötet. Där tas de delar upp i planeringen som behöver vara genomförda innan man går in på de speciefika planeringskonferenserna. Det ska finnas ett uppdrag till övningsledaren där riktlinjer och avgränsningar för övningen tas upp. Övningsprocessen bör vara tydligt formulerad och förankrad innan övningsplaneringen startar. Följande områden ska vara genomgångna innan planeringskonferenserna drar igång:

- Övningsbehovet.
- Riktlinjer.
- Övergripande syfte.
- Tänkt användning av utvärderingen.
- Scenariotema.
- Tidsförhållanden.
- Ekonomiska förutsättningar.
- Effekter för verksamheten.
- Erfarenhetshantering.

Det är av största vikt att uppdragsdialogen är gjord och att riktlinjer och avgränsningar finns klara innan planeringsarbetet fortsätter.

3.2 Planeringsorganisation

En övning med fältenheter kan med fördel planeras i en projektliknande organisation, vilket beskrivs utförligare i grundboken. Några delar i planeringsorganisationen är dock specifika för övningsformatet och förklaras därför närmare nedan.

Scenariogruppen

Scenariogruppens huvuduppgift är att tidigt i planeringsprocessen författa övningens scenario med förhistoria och möjliga konsekvenser. Arbetet ligger till grund för att senare kunna planera själva genomförandet. Om kompetens saknas hos övningens aktörer kan person/er med särskild kompetens anlitas för att få ett realistiskt scenario. Exempel på sådan kompetens kan vara meteorologi, hydrologi eller radiologi.

Övningsgruppen

Övningsgruppen ansvarar för praktiska arbetsuppgifter som är kopplade till övningsplatsen. Det kan vara allt från att hitta en lämplig övningsplats och upprätta avtal med markägare till att rigga övningsplatsen och städa upp efter övningen.

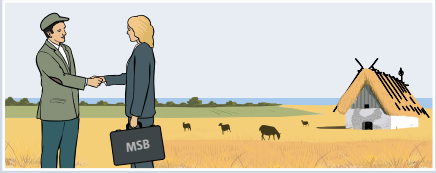

Markörgruppen

Deltar markörer i övningen måste dessa rekryteras och förberedas, vilket också måste göras tidigt i planeringsprocessen. Hanteringen av markörer beskrivs på annan plats i metodhäftet. Exempel på arbetsuppgifter för gruppen kan vara att:

- etablera kontakt med markörleverantör.
- upprätta markörförteckning inkl. skadepanorama.
- hålla genomgång för markörerna före övningen.
- dimensionera och bemanna en markörorganisation.

Logistikgruppen

Logistikbehoven i en övning med fältenheter kan vara omfattande. I första hand är dessa kopplade till övningsledningsorganisationen, men även övande aktörer kan ha behov av logistik. All logistik måste kartläggas och planeras. Utöver detta kan varor och/eller tjänster behöva anskaffas.

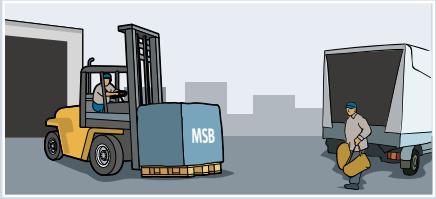

Utvärderingsgruppen

Denna grupp består inledningsvis enbart av en utvärderingsledare, men kompletteras vid behov. Gruppens uppgift är att planera övningens utvärdering och ta fram de dokument som krävs, till exempel utvärderingsbestämmelser och utvärderingsprotokoll.

En annan viktig uppgift är att bemanna utvärderingsorganisationen med lokala utvärderare och eventuella observatörer, och därefter förbereda dessa för sin kommande uppgift. Själva rekryteringen av lokala utvärderare måste dock göras av varje aktör.

Att tänka på:

Ovanstående texter kan uppfattas innebära en stor och omfattande organisation, men beskriver egentligen ett antal centrala arbetsuppgifter som måste utföras. Vem, vilka och hur många personer som arbetar med dessa uppgifter får utformas individuellt i varje övning. En mindre planeringsgrupp om tre till fem personer kanske arbetar med samtliga uppgifter.

3.3 Planeringsmöten

Under planeringsprocessen kommer ett antal möten att hållas med olika fokus och med olika deltagare. Det första mötet där man bjuder in de aktörer man tänkt ska delta i övningen kallas för ett startmöte. Det mötet beskrivs i grundboken då agendan inte påverkas av vilket format man valt för övningen.

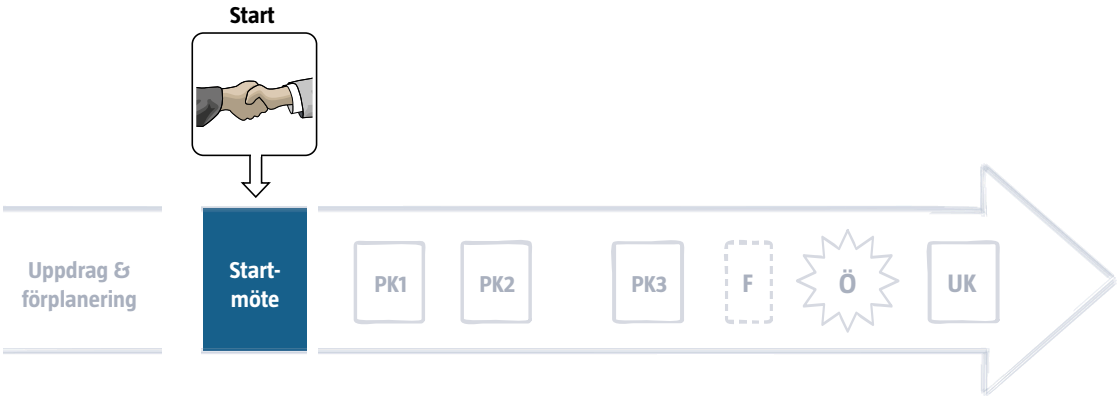

Planeringskonferenserna har dock olika karaktär och de kommer att beskrivas här. På www.msb.se finns också exempel och presentationer som kan användas vid de olika planeringsmötena.

Exempel på dagordning vid startmötet:

- Projektledningen hälsar välkommen och presenterar uppdraget.
- Aktörerna presenterar sig och sina avsikter med övningen.
- Projektledningen presenterar ett förslag till övningsupplägg.
- Genomgång av planeringsprocessen och fastställande av datum för möten.
- Uppgifter att rapportera till projektledningen. Aktörerna bekräftar sitt deltagande och vilka funktioner de ska öva samt meddelar namn på lokal övningsledare.

Planeringskonferens 1

Inför den första planeringskonferensen har projektledningen fått in uppgifter från aktörerna om vilka som vill delta i övningen och om det finns några specifika önskemål om övningens innehåll. Mötets tyngdpunkt bör ligga på att inleda målformuleringsarbetet.

Exempel på dagordning vid planeringskonferens 1:

- Projektledningen presenterar eventuella uppdateringar sedan startmötet.
- Aktörerna presenterar vilka delar de vill ha med i övningen.
- Information om målformuleringsarbetet.
- Workshop om indikatorer och utvärderingsfrågor till de aktörsgemensamma målen.

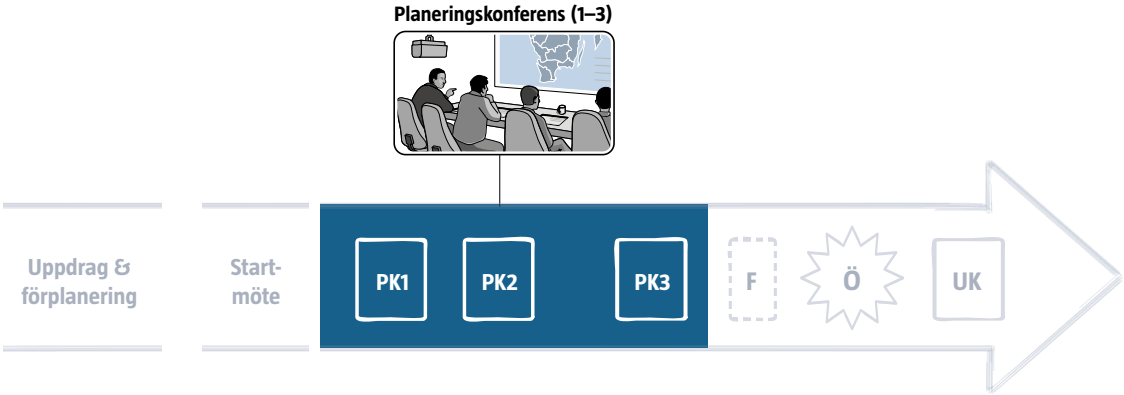

Planeringskonferens 2

Inför den andra planeringskonferensen har projektledningen fått in de aktörsspecifika målenoch scenariogruppen kan ha arbetat fram ett grundscenario. Mötets tyngdpunkt bör ligga på att arbeta med scenariot och övningsplatsen.

Exempel på dagordning vid planeringskonferens 2:

- Projektledningen presenterar eventuella uppdateringar sedan förra planeringskonferensen.
- Aktörerna presenterar arbetsläget.
- Information om scenarioarbetet.
- Scenariogruppen redovisar grundscenariot.
- Diskussion kring markörer.
- Utvärderingsledaren presenterar en idé om hur övningen ska utvärderas.

Planeringskonferens 3

Den sista planeringskonferensen bör vara något längre än de övriga, då det handlar om att en sista gång gå igenom resultatet av hela övningsplaneringen samt planera och samordna de sista detaljerna. Konferensen kan med fördel hållas i anslutning till övningsplatsen. Dokumenten *Övningsbestämmelser för genomförandet*, *Övningsledningsbestämmelser* samt *Utvärderingsbestämmelser* ska gås igenom så att de kan skickas ut under kommande veckor. Följer man strukturen i dessa blir också hela övningen belyst.

Vidare ska konferensen avhandla praktiska frågor kring genomförandet och eventuella genomgångar. Som en sista åtgärd måste en detaljplanering göras av tiden fram till övningen.

Exempel på dagordning vid planeringskonferens 3:

- Projektledningen presenterar eventuella uppdateringar sedan förra planeringskonferensen.
- Genomgång av övningsdokumentationen.
- Genomgång av scenariot.
- Genomgång av övningsplatsen.
- Genomgång av genomförandeorganisationen, övningsledning, momentövningsledare, lokala utvärderare, markörer etc.
- Detaljplanering av tiden fram till övningens genomförande.
- Erfarenhetshanteringen av övningens resultat.

Dokument samt exempel och presentationer finns på www.msb.se.

Övningsdokumentation

4. Övningsdokumentation

Under en övning produceras en rad dokument som på olika sätt beskriver delar i övningen och som har olika målgrupper. I kapitlet återges ett antal exempel på dokumentation som normalt upprättas vid en övning med fältenheter. En utförligare översikt över övningsdokumentationen finns i grundboken.

Utgivning av dokument

Övningens olika dokument ges ut i den ordning som bild 4 visar. Varje dokument har oftast en eller flera bilagor. Om underlag saknas för att ge ut ett dokument, kan man lägga den saknade informationen i en bilaga som ges ut senare, när informationen är tillgänglig. Bilagor kan också ges ut till särskilda målgrupper.

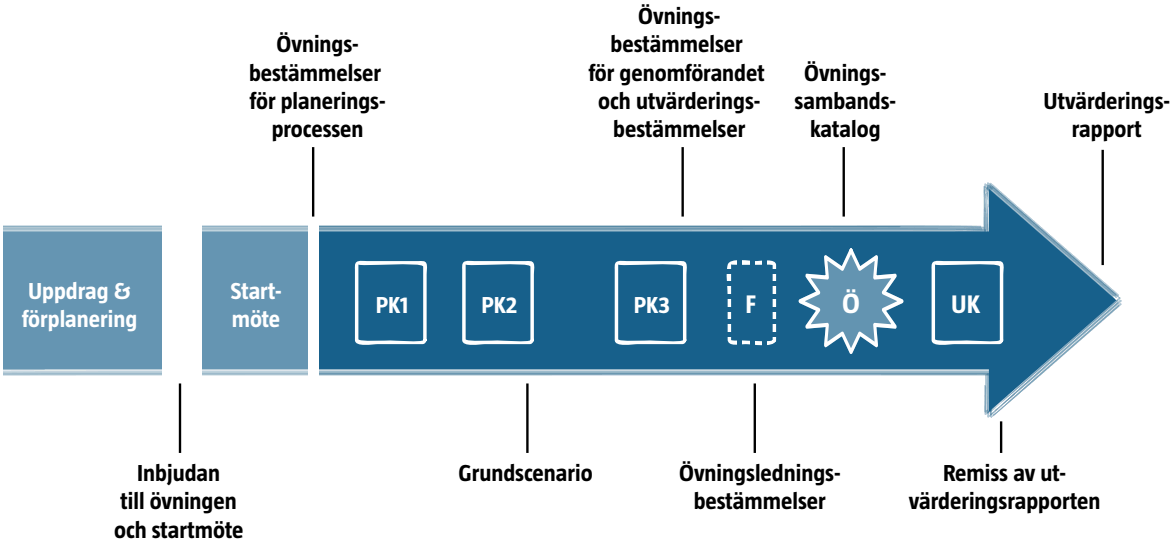

Bild 4. Tidslinjal med övningsdokumentationen i kronologisk ordning.

Versionshantering av dokument

Under planeringsprocessen uppstår ofta behov av att uppdatera olika dokument. Utgivningen av övningsdokument bör planeras så att uppdateringar undviks, eller åtminstone blir så få som möjligt.

Att tänka på:

- Överväg alltid om justeringen är så pass avgörande att nytt dokument behöver skickas ut.
- Ha en tydlig versionshantering på dokumentets framsida.
- Markera tydligt i dokumentet vad som är justerat så blir det lättare för mottagarna att se vad som är ändrat.
- Vänta med att skicka ut en justering så att det blir så få versioner i omlopp som möjligt.

Exempel
Dokumentexempel i kapitlets tabeller kommer från olika genomförda övningar och ska fungera som stöd när nya dokument ska upprättas. Dokumenten är enbart tillgängliga via MSB:s hemsida.

Mallar
Alla dokumentmallar innehåller dold text (röd) som syns genom att tecknet ”Visa/dölj ¶” är aktiverat. Texten kan med fördel tas bort allt eftersom rubrikerna fylls med relevant text. Skriv inte direkt i mallen, utan kopiera över rubriker och ledtext i lämplig mall så att dokumentet får rätt formateringar och layout.

4.1 Grundläggande dokument

I tabell 1 återges några av de mest grundläggande dokumenten som upprättas vid en övning med fältenheter.

DOKUMENT
Besöksprogram
Inbjudan till övningen
Säkerhetsbestämmelser
Övningsbestämmelser för genomförandet
Övningsbestämmelser för planeringen
Övningsledningsbestämmelser
Övningsledningssambandskatalog
Övningssambandskatalogen

Tabell 1. Förteckning över grundläggande dokument som upprättas vid en övning med fältenheter.

4.2 Scenariodokument

Eftersom scenariot i en övning med fältenheter ofta är begränsat, blir även dokumentationen begränsad. Exempel på dessa redovisas i tabell 2.

DOKUMENT
Inspelslista
Markörförteckning
Momentbeskrivning
Skadepanorama

Tabell 2. Förteckning över scenariodokument som upprättas vid en övning med fältenheter.

4.3 Utvärderingsdokument

Utvärderingen av en övning med fältenheter är omfattande och ett stort antal utvärderingsdokument produceras. Exempel på dessa redovisas i tabell 3.

DOKUMENT
Genomgång för utvärderingsorganisationen
Inbjudan till utvärderingsseminarium
Observationsprotokoll
PM för genomgång efter övning
Utvärderingsbestämmelser
Utvärderingsenkät för lokala övningsledare och lokala utvärderare
Utvärderingsenkät för drabbade
Utvärderingsenkät för planeringsprocessen
Utvärderingsenkät för övningsdeltagare
Utvärderingsprotokoll för lokala utvärderare
Utvärderingsrapport

Tabell 3. Förteckning över utvärderingsdokument som upprättas vid en övning med fältenheter.

Syfte och mål

5. Syfte och mål

Att tänka på:

I grundboken finns en mer detaljerad beskrivning av arbetet med syfte och mål. Valet att lägga fördjupningen av detta ämne i grundboken har vi gjort på grund av att målarbetet är så centralt oavsett övningsformat.

Arbetet med övningens syfte och mål beskrivs utförligt i grundboken. Eftersom en övning med fältenheter till största delen syftar till att öva aktörernas praktiska förmågor, är det lämpligt att även målen handlar om praktiska förmågor.

5.1 Syfte

Övergripande syfte för en övning med fältenheter formuleras egentligen innan övningsmetoden väljs, eftersom det är syftena som styr valet av övningsmetod.

Exempel på övergripande syften vid en övning med fältenheter:

- Pröva, identifiera brister och utveckla Flygräddningsinstruktionen.
- Pröva räddningstjänstens, polisens och sjukvårdens förmåga att hantera en stor olycka i länet.
- Öva en händelse som kräver samverkan mellan flera aktörer och på flera ledningsnivåer.
- Förtydliga ansvaret för psykosocialt omhändertagande mellan en kommun, landstinget, Swedavia och flygbolaget.
- Pröva den nya länsgemensamma kommunikationsplanen och samverkan mellan räddningsledning och informatörer.

5.2 Mål

En stor arbetsinsats bör läggas på att formulera mätbara mål. Aktörsgemnsamma mål formuleras tillsammans och bryts därefter ner till aktörsspecifika mål.

Exempel på aktörsgemensamma mål och indikatorer för en övning med fältenheter:

Mål 1 Grundläggande förmåga att utbyta information i syfte att skapa gemensam lägesuppfattning.

- **a.** En delad lägesbild finns tillgänglig på systemledningsnivå.
- **b.** En delad lägesbild finns tillgänglig på skadeplatsen.
- **c.** Information delas regelbundet mellan aktörerna.

Mål 2 Grundläggande förmåga att förmedla information internt och externt.

- **a.** Information utväxlas regelbundet mellan skadeplats och systemledningsnivå.
- **b.** Systemledningsnivå informerar regelbundet inom den egna organisationen.

Mål 3 God förmåga att samverka på systemledningsnivå vid en allvarlig olycka som drabbar länet.

- **a.** Länsstyrelsen upprättar och kommunicerar en samlad lägesbild.
- **b.** Aktörerna bidrar regelbundet till en samlad lägesbild.
- **c.** Regelbundna samverkansmöten hålls.

Mål 4 Mycket god förmåga att samverka på skadeplats.

- **a.** En gemensam ledningsplats upprättas.
- **b.** Aktörernas ledningspersoner uppehåller sig företrädesvis på ledningsplatsen.
- **c.** Regelbundna stabsmöten hålls på ledningsplatsen.
- **d.** En gemensam lägesbild finns tillgänglig på ledningsplatsen.
- **e.** Aktörerna uppdaterar regelbundet lägesbilden (en färg per aktör).

Scenarioarbete

6. Scenarioarbete

Scenariot är övningens manus som både beskriver vad som har hänt och vad som kommer att hända samt vad övningsledningen tror kommer att hända, beroende på hur övningens aktörer agerar. Utredningar och rapporter efter inträffade händelser kan vara en god inspirationskälla i scenarioarbetet. Scenariots olika komponenter benämns som

- förhistoria,
- orsaker och konsekvenser,
- ramfaktorer och ramfakta,
- händelse, moment och inspel.

Genom att studera bild 5 kan scenariots komponenter sättas i ett tidsmässigt sammanhang. Övningsledningen tappar till stora delar kontrollen över scenariots utveckling i och med att övningen startar.

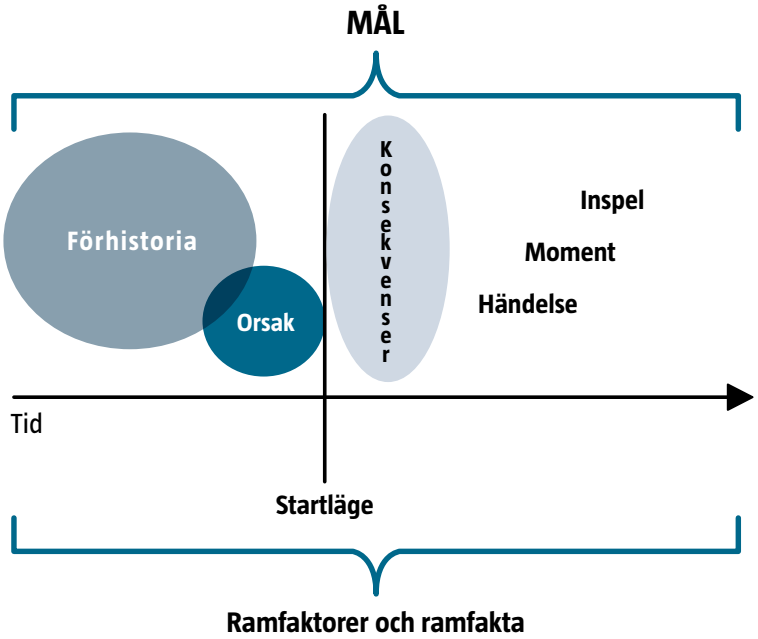

Bild 5. Ett exempel på scenariots komponenter satta i ett tidssammanhang. Tidpunkten för övningsstart kan variera och ske både före, under och efter Orsak.

6.1 Scenariots delar

Ramfaktorer och ramfakta

Övningens *ramfaktorer* är scenariots yttre ram. För enkelhetens skull kan de vara verklighetsbaserade, men modifierade eller fiktiva för att svara upp mot övningens syfte och mål. Datum, tid, geografi, väder samt resurser och beredskap är exempel på ramfaktorer som bör vara verklighetsbaserade och kända för övningsdeltagarna. Resurser kan även vara fiktiva, men med en sådan inställelsetid att de inte anländer förrän övningen är avslutad.

Ramfakta är den verklighet som råder i övningens scenario och kan bestå av teknisk information, kartor, skisser, ritningar och andra fakta. På internet finns ett stort antal sidor med olika specialinriktningar som är omfattande och innehållsrika. Det kan röra sig om allt från vattenkraftverk till flygplansmodeller och fartyg. Dessa sidor kan vara en bra källa för informationsinhämtning. Om någon text eller bild ska kopieras från en hemsida, måste naturligtvis upphovsrättsinnehavaren kontaktas först.

Exempel på ramfaktorer:

- Tillgängliga, reella resurser som kan beställas av beslutsfattare, och som anländer innan övningen är slut.

Exempel på ramfakta:

- Utrymningsplan för järnvägstunnel.
- Tvärsnittsskiss av flygplanstyp.

Förhistoria

I en övning med fältenheter kan förhistorien vara begränsad. Aktörerna behöver inte så omfattande information för att börja agera, eftersom orsak och konsekvens ofta uppstår hastigt.

Orsak och konsekvenser

Även beskrivningen av orsaken och den direkta konsekvensen kan vara begränsad, eftersom det ingår som en del i fältenheternas agerande att tolka och bedöma en uppkommen situation. När enheterna är på plats, ser de ofta vad som hänt, men en lokal övningsledare kan komplettera med information som inte går att visualisera.

Händelse, moment och inspel

Strukturen för ett scenario kan följa uppbyggnaden i vissa spelstödssystem med beståndsdelarna händelse, moment och inspel. Indelningen i händelser och moment är ingen vetenskap, utan enbart ett sätt att strukturera ett mer omfattande scenario. Övning med fältenheter kan byggas upp kring enbart en händelse, som i sin tur består av flera moment, alternativt enbart ett moment med tillhörande inspel. Exempel på uppbyggnad av strukturen framgår av tabell 4.

HÄNDELSE	MOMENT	INSPEL
1. Tågolycka	1.1 Larmfasen	1.1.1 Lokförare larmar SOS
		1.1.2 Privatperson ringer till SOS
		1.1.3 Lokföraren kontaktar trafikledningen
	1.2 Framkörningsfasen	1.2.1 Räddningstjänsten kvitterar larmet
		1.2.2 RL frågar SOS om fler resurser
	1.3 Skadeplatsuppbyggnad	1.3.1 RL lämnar en lägesrapport
		1.3.2 Sjukvårdsledaren efterfrågar en sjukvårdgrupp via SOS
	1.4 Samverkan	1.4.1 Länsstyrelsen i grannlänet undrar om det finns behov av stöd till kommunerna

Tabell 4. Exempel på uppbyggnad av ett scenario med strukturen händelse, moment och inspel.

6.2 Moment

Eftersom en övning med fältenheter oftast innehåller en enda händelse och de olika momenten hänger samman, kan det räcka med att skriva en detaljerad momentbeskrivning. Fokus i dokumentet blir att beskriva läget när övningen startar, tidsförhållanden i uppstarten samt hur det är tänkt att övningen ska fortlöpa. Eftersom övningsformatet är svårt att styra sedan övningen väl startat, bör även en omfallsplanering ha gjorts som stödjer övningsledningen om de måste gå in och styra förloppet i en tänkt riktning.

6.3 Inspel

Ett inspel i en övning med fältenheter kan ske på olika sätt. Grunden är dock fortfarande att en övad aktör får information från någon som inte är övad.

Exempel på omfallsplanering:

Omfall: Ledningsplatsen grupperas på en plats med känd radioskugga, (och det ingår inte som ett syfte att kunna välja en bra ledningsplats).

Åtgärd: Lokal övningsledare informerar beslutsfattare om lämpligare plats.

Förutom inspel från ett motspel kan inspelen komma från markörer som fått en instruktion om hur de ska agera vid en viss tidpunkt. Inspel kan också komma från övningsledningspersonal.

MSB:s definition av inspel:

Ett meddelande i någon form från någon som inte är övad till en övad organisation eller funktion, och som förmedlar ett budskap som har som syfte att uppnå en önskad effekt hos mottagaren.

Inspelen dokumenteras kronologiskt i inspelslistan. Detta gäller även eventuella inspel och aktiviteter som görs för att bygga upp förhistorien innan övningen startar.

Exempel på inspel som utförs av en markör:

En markör kommer springande till en polis och berättar att dennes kompis har försvunnit. Vid förfrågan uppges att personen heter Lisa Larsson och var klädd i en blå verkstadsoverall.

Exempel på inspel som utförs av en lokal övningsledare (LÖL):

En LÖL går fram till PIC och berättar att en person försvunnit i en viss riktning.

Inspelslistan

Inspelslistan är övningens manus och kan utformas som en tabell i ett liggande A4-format.

Innehållet i inspelslistan:

- Vem som gör inspelet och vem som är mottagare, på vilket sätt inspelet ska göras och vid vilket klockslag.
- Vilken information som ska förmedlas och hur den som ger informationen ska uppträda.
- Förväntat resultat: ska inspelet leda till särskilda åtgärder och ska dessa i så fall följas upp?

I inspelslistan kan man även lägga in kontrollpunkter (KP) och informationspunkter (IP). En kontrollpunkt är till för lokala övningsledare eller för lokala utvärderare, och ska ses som en påminnelse till mottagaren. Exempel: en lokal övningsledare ska kontrollera att information mottagits före en viss tid, och om detta inte är gjort kontakta spelledaren, alternativt lämna över information till de övande. Informationspunkter kan bestå av förutbestämda händelser i scenariot som inträffar, men inte blir kända direkt, till exempel ett strömavbrott, ett ras eller ett haveri.

6.4 Markörer

Markör kan ses som ett samlingsnamn på personer som deltar i övningen, men inte är övande. Markören har fått en instruktion om hur han/hon ska uppträda, agera och interagera med de övande. Om övningen innehåller ett fåtal markörer behövs ingen särskild organisation, men om övningen innehåller ett större antal markörer behövs en eller flera marköransvariga som tar hand om markörerna och ger dem förutsättningar för att kunna utföra sitt arbete.

Hantering av personuppgifter

För att ha kontroll på markörerna kan en förteckning över dem upprättas samt vid behov kompletteras med skadepanorama. Om övningen syftar till registrering av drabbade, måste ett stort arbete läggas ned på att författa en identitet med bakgrundsinformation och släktrelationer.

Om markörernas riktiga identiteter ingår i förteckningen måste samtliga markörer informeras om detta samt ges möjlighet till ett aktivt ställningstagande om de vill bli registrerade. För att inte bryta mot personuppgiftslagen (1998:204) kan påhittade identiteter användas. Om någon form av katastrofregistrering ska utföras kan markörerna använda sina ordinarie identiteter och enbart tilldelas skadekort. Varje markör knyts med ett löpnummer till sitt skadekort som sammanställs i ett skadepanorama.

Det är olämpligt att markörer spelar avlidna personer. Avlidna kan i stället gestaltas av dockor eller trästockar. Dessa kan ändå förses med ID-handlingar eller skadekort.

Samverka
funktion

Alla markörer behöver inte vara skadade, utan kan även få andra uppgifter i övningen, till exempel att spela anhöriga, förbipasserande, gärningspersoner eller någon annan passande roll som gagnar övningens syfte.

Markörkällor

Arbetet med att rekrytera markörer måste påbörjas i övningsplaneringens startskede. Kontakter kan tas med gymnasieskolor, universitet och högskolor eller andra utbildningsanordnare, till exempel MSB:s 2-åriga utbildning Skydd mot olyckor. Någon av dessa kanske till och med har en utbildning som ligger i linje med övningens scenario, exempelvis sjuksköterskeutbildning, räddningsgymnasium eller andra krishanteringsutbildningar. Markörer kan också komma från teatersällskap, frivilligorganisationer eller någon lokal förening. Även övningens aktörer kan bidra med markörer. Det kan vara nyttigt att få chansen att studera den egna aktörens verksamhet i rollen som hjälpsökande eller drabbad.

Börja med att kontakta ledningen för utbildningen eller föreningen och sanktionera den kommande markörrekryteringen. Gör också upp om villkoren för deltagandet samt vilken part som har ansvar för den direkta kontakten med markörerna.

Markörlogistik

Inom övningens ram måste det finnas en möjlighet att ta väl hand om markörerna. Före övningens genomförande kan det vara uppskattat att marköransvarig träffar markörerna och presenterar övningen samt vilka arbetsuppgifter som markörerna ska utföra. Generella tips som kan delas ut till markörerna är: (tipsen kan upplevas som överdrivna, men är realistiska)

- Klä dig varmt och i oömma kläder. Om det kan förväntas att kläder kommer att klippas sönder vid ett omhändertagande måste markören tilldelas kasserade kläder, till exempel gamla uniformer från Försvarsmakten eller från någon frivillig försvarsorganisation.
- Kom mätt till övningen. Om övningen är längre än någon timme måste markörerna få tillgång till mat och dryck. Det sistnämnda är extra viktigt om det är varmt och markörerna förväntas ligga och vänta på omhändertagandet.
- Förbered dig på en lång och tråkig väntan.
- Bär inga exklusiva kläder eller värdefulla föremål på dig.

När övningen startar måste markörerna samlas för förberedelser. Om markörerna inte kan transportera sig själva måste detta lösas av marköransvarig. Förberedelserna kan bestå av en genomgång, utdelning av rekvisita eller skriftliga instruktioner samt sminkning av skadade. För markörer som ska ligga på marken måste liggunderlag delas ut. Filtar eller förstärkningsplagg kan också vara nödvändigt. Markörerna måste också bli informerade om de säkerhetsföreskrifter som gäller på övningsplatsen.

Enklast är om markörerna använder sin egen identitet, men om det inte är praktiskt möjligt måste tillfälliga identitetshandlingar upprättas, eller åtminstone en instruktion till markören vilken identitet han/hon ska uppge. Exempel på identitetsuppgift framgår av bild 6.

Identitet för markörer
Regional Samverkansövning Amalia

Under övningen har du följande identitet och ska använda den

Löpnr	006
Namn	Linda Ek
Person-nummer	390401-7828
Hemvist	Åsarna, Bergs kommun
Anhöriga ej ombord	Exmaken Jonny Bengtsson
Därefter anhöriga ombord och historia	Barn Johanna Good med maken Jan Barnbarnen Gustav och Isabell Egen företagare i turistbranschen

Bild 6. Exempel på identitetsuppgift för en skademarkör.

När förberedelserna är gjorda ska markörerna transporteras till övningsplatsen och placeras ut enligt plan. En trivial, men viktig punkt, är toalettbesök. Förväntas markörerna befinna sig på platsen under en längre tid, kan mobila toaletter hyras in och placeras i övningsområdet. Markörerna kan avtransporteras från övningsplatsen av en övad aktör, till exempel till ett sjukhus eller en uppsamlingsplats, och därefter avbryts övningen för markörerna. I detta fall måste förberedelser vara gjorda så att markörerna kan återtransporteras till startplatsen, där de kanske förvarar sina personliga ägodelar eller sin bil.

När övningen är över för markören bör det finnas en lokal där de kan tvätta sig och byta om till vanliga kläder. Lite fika eller mat kan också behövas efter en lång dag. Om ekonomin tillåter kan man visa sin uppskattning genom att dela ut en mindre gåva, till exempel en biobiljett, en trisslott eller en t-shirt med tryck. Man kan också be markörerna att lämna ett skriftligt underlag med en kort berättelse om deras upplevelse av omhändertagandet.

Försäkringsskydd

Det är viktigt att alla markörer som deltar i övningen har ett tillräckligt försäkringsskydd, framförallt vid övningar med praktiska moment. En markör som är anställd och deltar för sin arbetsgivares räkning omfattas av samma försäkringsskydd som vid ordinarie arbete.

För studerande vid grund- och gymnasieskola tecknar varje kommun försäkringar för sina studerande. Omfattning och innehåll kan variera från kommun till kommun. Studerande vid kvalificerad yrkesutbildning och yrkeshögskola omfattas av Kammarkollegiets *Personskadeförsäkring för KY- och YH-studerande*. Studerande vid universitet och högskolor omfattas av Kammarkollegiets *Personskadeförsäkring för studenter*. Markörer som tillhör någon förening kan omfattas av någon form av försäkring, men detta måste kontrolleras med föreningen. Som en sista utväg kan man teckna *Statens grupp- och individförsäkring* från Kammarkollegiet om det finns markörer som inte tillhör någon av ovanstående kategorier.

Genomförande av övning

7. Genomförande av övning

7.1 Roller i genomförandet

Utöver de traditionella rollerna vid en övning, kan en övning med fältenheter behöva kompletteras med ytterligare roller.

Marköransvarig

Marköransvarig ansvarar för all markörhantering, förutom när de omhändertas av de övande aktörerna. Markörorganisationen måste dimensioneras efter antalet markörer. Behovet av personal brukar vara störst när markörerna ska sminkas. Exempel på arbetsuppgifter för marköransvarig kan vara följande:

- Ta emot markörerna och hålla genomgång före övning.
- Sminka och preparera markörerna samt dela ut eventuella personuppgifter och inspel.
- Placera ut markörerna på sina positioner.
- Ta hand om markörerna när deras del i övningen är avslutad.
- Avsluta markörernas deltagande med avtackning och utvärdering.

Logistikansvarig

Om övningen innefattar logistikbehov bör en logistikansvarig utses. Den främsta arbetsuppgiften är att se till att logistikverksamheten fungerar under övningen samt arbetsleda eventuell logistikpersonal.

Momentövningsledare

Om övningsledaren inte kommer att befinna sig på en övningsplats och leda övningen därifrån, utses i stället en momentövningsledare. Rollen innebär att vara ”platschef” på en övningsplats och därmed den högsta företrädaren för övningsledningen. Om övningen genomförs på geografiskt skilda platser, måste en momentövningsledare utses för varje plats.

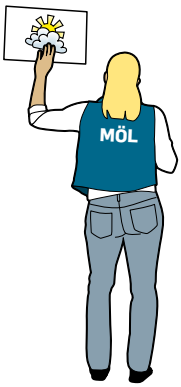

På en övningsplats arbetar ofta ett stort antal personer ur övningsledningsorganisationen. Dessa kan vara aktörernas lokala övningsledare, lokala utvärderare, markör- och logistikpersonal samt annan servicepersonal. En av momentövningsledarens viktigaste arbetsuppgifter är att göra regelbundna riskbedömningar och samordna aktörernas arbetsmiljöarbete.

Andra roller

Ytterligare personer kan få specifika ansvarsuppgifter i genomförandet. Exempel på dessa uppgifter kan vara:

- Besöksvärd.
- Medievärd.
- Säkerhetskontrollant.

7.2 Besökare, observatörer och medier

Inledningsvis bör någon form av skillnad mellan en besökare och en observatör definieras. Den största skillnaden kan vara att en besökare deltar i ett organiserat program med en besöksvärd som följer besöket, medan en observatör kan ha en något friare roll i övningen. Formerna utvecklas mer nedan.

Besökare

Önskemål om att besöka en övning är vanligast vid övning med fältenheter. Det är också lättast att planera ett bra besöksprogram vid denna övningsform, eftersom det finns något konkret att visa upp. Projektledningen kan välja mellan att skicka ut en generell inbjudan eller låta övningens aktörer själva bjuda in en särskild målgrupp. Exempel på besökare kan vara politiker som sitter i nämnder och direktioner, samverkansparter från andra delar av landet eller samverkansparter i angränsande länder.

I planeringsarbetet är det lämpligt att en person får ansvaret för besöksprogrammet, med planering, inbjudan och genomförande. Inbjudan bör gå ut i god tid före övningen, cirka sex månader. Ett särskilt program som beskriver innehållet i besöket samt praktiska detaljer skickas till besökarna cirka tre veckor före övningen. Ett besöksprogram får inte inkräkta på och påverka övningens genomförande, men besökarna ska ändå känna sig väl omhändertagna under besöket.

Pratiska saker att tänka på i ett besöksprogram kan vara:

- Målgruppen för besöket.
- Ett relevant och intressant program.
- Placering av besöksplatsen (så att besökarna inte stör övningen, men ändå kan se och höra den).
- En besöksvärd.
- Logistik i form av kaffe, mat, transporter och ev. inkvartering.
- Om besökarna ska få någon dokumentation eller något minne från övningen.

Observatörer

En observatör har ett annat syfte med sitt besök och kan i vissa fall ges en friare roll i övningen. Exempel på observatörer kan vara personal från en aktör som ska genomföra en liknande övning senare, eller från en aktör som håller på att bygga upp samma typ av verksamhet som övningen innehåller.

Observatörerna måste ackrediteras, det vill säga få ett kännetecken som gör att de kan röra sig inom ett definierat område. Kännetecknet kan bestå av en väst med texten Observatör, en namnskylt eller en armbindel. Det är då viktigt att övningsdeltagarna känner till observatörerna, hur de märks ut samt förstår syftet med deras närvaro.

Eftersom observatörer ofta har en sakkunskap inom övningens område är det lämpligt att de även får en utvärderande roll, till exempel att titta på någon särskild del eller moment av övningen och sedan lämna ett skriftligt underlag till utvärderingsledaren.

JUKSKÖT.

Medier

Rollfördelningen för mediekontakter måste definieras i ett tidigt skede. En vanlig fördelning är att övningsansvarig aktör står för de övergripande mediekontakterna inför och under övningen, medan övningens aktörer givetvis får ta egna kontakter i syfte att marknadsföra den egna verksamheten.

Övningsansvarig kan med fördel skicka ut ett pressmeddelande och informera om övningen någon dag före genomförandet. Vid praktiska övningar kan intresset från medierna vara större, varför en särskild värd bör utses inom övningsledningen. Han/hon blir mediernas kontaktperson och den som tar emot dem när de anländer till övningen. Värden får även ansvara för att säkerhetsbestämmelser följs och att medierna får tillfälle att se och följa övningen, utan att störa den. Om önskemål finns att intervjua övningsdeltagare får denna uppgift koordineras av värden.

Medievärden bör vara en person som har erfarenhet av mediekontakter och har en god kännedom om övningens upplägg, scenario och genomförande. Personen kan med fördel delta på de sista referensgruppsmötena för att öka sin kunskap om övningen.

Information till allmänheten

Om övningen på något sätt påverkar allmänheten bör de som kan beröras informeras om att övningen äger rum, dess omfattning samt vart de kan vända sig med frågor. Tänkbara kommunikationskanaler är annonser i lokala medier, informationsblad som delas ut i brevlådor samt informationsmöten. Övningens påverkansgrad får avgöra informationsinsatsernas omfattning.

7.3 Övningars miljöpåverkan

Alla övningar medför någon form av miljöpåverkan. Det är därför naturligt att miljöaspekten beaktas kontinuerligt. I ett tidigt skede ska en bedömning göras över vilken miljöpåverkan övningen kommer att få. Det kan röra sig om allt ifrån om det serveras flaskvatten på konferensanläggningen vid en planeringskonferens till att släckvatten kan rinna ut i naturen vid övningens genomförande.

MSB har tagit fram en *Checklista för bedömning av övningars miljöpåverkan* som ska användas vid alla övningar som MSB ansvarar för. Denna checklista kan med fördel användas även vid andra övningar.

7.4 Övningslogistik

Logistikbehoven varierar och måste anpassas till varje övning. Grunden är att varje övad aktör löser sina egna logistikbehov under övningen. Övningsledningsorganisationens logistikbehov måste dock lösas av en logistikansvarig. Stora logistikbehov kan uppstå vid dukning av skadeplats och vid markörhantering. Genomförs övningen utanför tätorter ökar också logistikbehoven.

Transporter

Det är viktigt att försäkra sig om att alla som ingår i övningsledningsorganisationen kan transportera sig dit de behöver. Det kan även bli aktuellt att hyra in bussar för transporter av skademarkörer eller besökande.

Måltider

Vid övning med fältenheter, där flera aktörer befinner sig på samma övningsplats, kan det vara praktiskt att övningsledningen har beställt, och i vissa fall även transporterar fram mat till de övande.

Logistikansvarig måste också beställa och ombesörja mat och kaffe för t.ex. övningsledningsorganisationen, så att t.ex. leverantören kör ut maten till övningsplatsen. Har övningen ett besöksprogram måste naturligtvis dessa också få energipåfyllning. För att inte störa övningen bör även deras mat och fika hanteras inom övningsledningsorganisationen.

Vid gemensamma aktiviteter, till exempel planeringskonferenser, förövningar och utvärderingsseminarier, men även vid seminarieövningar på gemensam plats, är det vanligt att övningsledningen beställer och bekostar måltider.

Logi

Logibehovet kan ofta begränsas till att viss övningsledningspersonal behöver möjlighet till övernattning. Har aktörerna logibehov, kan logistikansvarig koordinera och upphandla boende även om respektive aktör står för kostnaden.

Övrig logistik

Vad som hör under punkten övrig logistik är svårt att precisera. Behoven måste kartläggas vid varje övning. Exempel på övriga logistikbehov kan vara:

- Inhyrda toaletter för skademarkörer.
- Inköp av förbrukningsmateriel för övningsledningsbehov.
- Dukning och uppbyggnad av en skadeplats, till exempel skrotbilar.
- Kopiering av dokument.
- Förhyrning av lokaler.
- Förhyrning av övningsplats.

7.5 Säkerhet och arbetsmiljö

Enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) är det arbetsgivaren som är ansvarig för arbetsmiljön i en verksamhet, dvs. varje aktör har ansvaret för sin personal. Övningsansvarig ska tidigt i planeringsprocessen göra en riskbedömning och analysera vilka risker för ohälsa och olycksfall som kan finnas i övningens aktiviteter.

Arbetsmiljöarbetet blir extra viktigt vid övningar med fältenheter. Då kommer flera arbetsgivare att bedriva verksamhet på ett gemensamt ställe, vilket gör att arbetsmiljöarbetet måste samordnas. Ofta får den aktör som äger eller disponerar övningsplatsen, eller har mest personal verksam på övningsplatsen, ta på sig samordningsrollen. Detta kan innebära att göra riskbedömningar och upprätta säkerhetsbestämmelser.

Vid vissa typer av övningar kan det finnas författningskrav på hur säkerhetsarbetet ska bedrivas. Det kan röra sig om flygsäkerhetsbedömningar, tillträde till spårområde eller tillträde till skyddsobjekt. Den aktör som enligt författningen ansvarar för säkerheten måste bidra till att upprätta särskilda säkerhetsbestämmelser för övningen.

Utvärdering av övning

8. Utvärdering av övning

Det viktigaste budskapet i detta kapitel är att utvärderingsprocessen måste bedrivas parallellt med planeringsprocessen. Det går inte att avsluta övningsdagen med orden: – Jaha, vi kanske skulle utvärdera den här övningen också…

Läs mer i metodhäfte Utvärdering av övning.

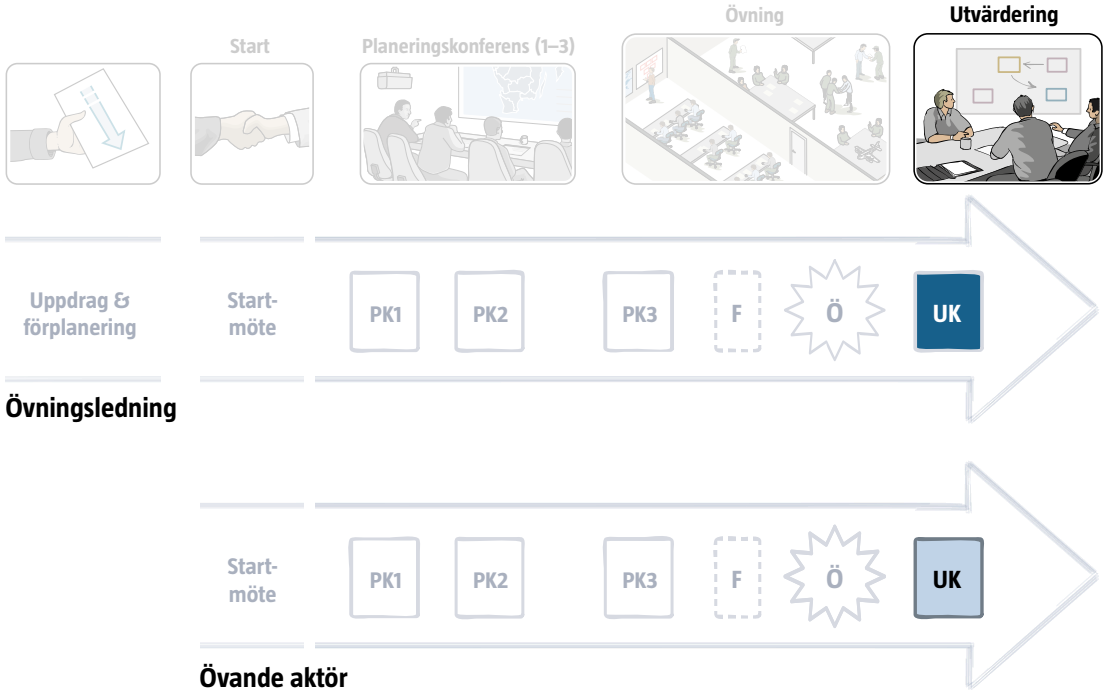

8.1 Utvärderingsorganisation

Organisationen för utvärderingen leds av utvärderingsledaren, som måste utses i inledningen av planeringsprocessen. Utvärderingsledarens huvuduppgift är att tänka utvärdering, men även leda målformuleringsarbetet.

Hos varje aktör kan det finnas en eller flera lokala utvärderare. Olika utvärderare kan bedöma olika mål, beroende på deras egen kompetens. Om mål har formulerats för en specifik funktion som består av flera aktörer, till exempel en indikeringsorganisation eller skadeplatsorganisation, måste det finnas utvärderare även för denna del. Organisationen kan kompletteras med observatörer som studerar specifika delar i övningen.

Exempel på bemanning hos en aktör:

Hos en aktör tjänstgjorde flera utvärderare under en övning. En person bedömde mål relaterade till ledning av egen verksamhet. En annan fokuserade på samverkan. Utöver detta fanns även en observatör som specifikt studerade hanteringen av drabbade, oavsett aktör.

8.2 Utvärderingsunderlag

En övning med fältenheter kan generera ett omfattande underlag som kan användas när utvärderingsrapporten ska skrivas. Utvärderingsunderlaget kan struktureras upp i följande huvuddelar:

- Enkäter.
- Dokumentation.
- Observationer.

Enkäter

I en övning med fältenheter kan enkäter med fördel användas för att få underlag till delar i utvärderingsrapporten enligt tabell 5.

MÅLGRUPP	SYFTE	HANTERING
Deltagare i planerings-processen.	Hur planeringsprocessen har fungerat samt delaktighet och transparens.	Via e-post efter övningen.
Lokala övningsledare och lokala utvärderare.	Hur övningen har bedrivits samt samarbetet inom övningsledningsorganisationen.	Via e-post efter övningen.
Markörer.	Hur markörerna har tagits om hand av aktörerna.	Delas ut och samlas in av marköransvarig vid slutet av övningen.
Övningsdeltagarna.	Övningens format samt övningens förberedelser.	Delas ut och samlas in av lokal utvärderare vid genomgång efter övning.

Tabell 5. Exempel på enkäter som kan användas i en övning med fältenheter.

Dokumentation

Övning med fältenheter genererar oftast en mindre mängd dokumentation från aktörerna. Lokala utvärderare bör samla in all dokumentation och överlämna den till utvärderingsledaren. Detta gäller framförallt dokumentation som förs i tekniska system och som inte går att komma åt efter övningen.

Observationer

Observationer genomförs främst av lokala utvärderare som dessutom har till huvuduppgift att bedöma måluppfyllnad av de aktörsspecifika målen. För att underlätta utvärderarnas arbete kan ett utvärderingsprotokoll tas fram.

Ett utvärderingsprotokoll består av flera delar, där vissa är specifika för varje aktör. Första delen är allmän information om aktörer. I den andra delen ska utvärderaren ge underlag via observationspunkter och bedömning av indikatorer kopplade till övningens aktörsgemensamma mål. I händelseloggen ska utvärderaren fylla i relevant information i kronologisk ordning i syfte att utvärderingsledaren ska kunna få en uppfattning om tidsförlopp under övningen. Information som bör noteras kan vara:

- Saker som inträffar när första enhet anländer, när de första skadade avtransporteras etc.
- Intressanta och viktiga beslut som fattas.
- Samverkanskontakter som tas mellan aktörerna.

Tyngdpunkten ligger på bedömningen av måluppfyllnaden. I anslutning till varje aktörsspecifikt mål har utvärderare möjlighet att notera iakttagelser och observationer samt göra en bedömning om målet är uppfyllt. Det aktörsspecifika målets indikatorer finns också förtecknade i en matris för att underlätta bedömningsarbetet. Hur många indikatorer som ska vara uppfyllda för att målet ska bedömas som uppfyllt, får avgöras subjektivt i en diskussion mellan lokal övningsledare och lokal utvärderare. Protokollet avslutas med ett sammanfattande omdöme om aktören.

Om övningen har observatörer underlättas deras arbete om ett observationsprotokoll tas fram och som struktureras på samma sätt som utvärderingsprotokollet. Skillnaden är att avsnittet som handlar om målbedömning ersätts med de observationspunkter som ska utföras.

8.3 Utvärderingsrapporten

För information om hur en utvärderingsrapport kan struktureras se metodhäfte Utvärdering av övning.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)
651 81 Karlstad Tel 0771-240 240 www.msb.se
Publ.nr MSB603 - reviderad december 2016 ISBN 978-91-7383-717-0